

ТАРИХ ФАНИНИ ЎҚИТИШДА АНЪАНА ВА ТАРИХ ТУШУНЧАЛАРИ

Саибов Дилшод Камилжонович

Навоий давлат педагогика институти

Инглиз тили ва адабиёти факультети

Ёшлар билан ишлаш бўйича декан

ўринбосари, тарих фани ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола ёшларнинг маданиятини оширишга катта ҳисса қўшади. Буюк маданият эгалари ўтмиш ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлишдан воз кечмаган, чунки фақат ўтмишини билган одамгина ўз келажагини қуриши мумкин. Инсоннинг камол топишида аجدодларимиз томонидан асрлар давомида тўпланиб келинган тажриба инсоннинг камол топишида, элат ва миллатнинг тарихий тараққиётида энг зарур пойдевор бўлиб хизмат қилади.

Калит сўзлар: инсоният, тарих, маданият, анъананинг конструктив характери, таълим-тарбия.

Қадим замонлардан одамзод ўз илдизи қаердан эканлигини ва бугунги мавқега қандай эришганини билгиси келади. Инсониятнинг биронта ҳам буюк маданият эгалари ўтмиш ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлишдан воз кечмаган, чунки фақат ўтмишини билган одамгина ўз келажагини қуриши мумкин. Ўтган асрнинг 80 йиллари Германияда бу жараённи “Келажак учун ёдда сақлаш”[1]деб атадилар ва бунда нафақат тарихчи ва сиёсий арбобларнинг ўз тарихини ўрганишга ва тушунишга ва нима муҳим эканлигини аниқлашга ва уни талқин қилишга ҳуқуқи ва мажбуриятигина эмас, балки ҳар бир одам ўз аجدодлари, уларнинг ҳаёт тарзи ва урф-одатлари ҳақида тасаввурга эга бўлиши назарда тутилган эди.

Тарих ва ўзлик конструкцияси сифатида талқин қилинганидек, унга боғлиқ анъана терминини замонавийлик доирасида ишлатилишини ҳам конструкция сифатида қўлланилиши мумкин. Буни Теодор В. Адорно ўйлаб топдики, саноатдан аввалги жамиятда маданият “узатиш” жараёни билан боғлиқ бўлмаган. Маданият бунақа функция билан шуғулланган ҳолда фуқаролик жамиятининг қонунийлигига жавоб беради. Маданият замонавийлаштириш дорирасида рационалликни йўқотилишининг эҳтиёт қисмига айланади. Антоний Гиддлс бу ҳақда шундай ёзган эди: “Маданият фақат шундай контекстда тушинтириладики, агар у ритуалга ўхшаш формал ҳақиқатга асосланса. Иккаласига ҳам боғлиқ бўлмаса, анъана оддий одатга айланади”[2].

Анъананинг конструктив характери Хаалбвас ва Эдвард Шилс очиқ беришади. Уларнинг фикрича, ўтмишда ҳеч нарса сақланмайди ва ҳамма нарса ҳозирги даврда ўзгартирилади ва яратилади. Анъана сўзи узоқ жараёни билдирса ҳам тарих ўзгаришлар билан боғлиқдир. Анъана Гюнтер Шлее ва Карин Верне Мисрнинг тарихида кўрсатишганидек “шахсий” миллий ўзликни кучайтириш учун кўчларга кўтарилади. Шундай қилиб XIX асрда европа археологи томонидан кейинчалик туристларни ўзига ром қилган қадимги Миср маданиятининг қолдиқларини қидириш ишлари орқали топилди. Бу чет элликларнинг Миср маданиятига бўлган қизиқишини миллий ҳаракат томонидан қабул қилинди ва кейинроқ Мисрнинг “миллий ўзлик” таълими учун жуда муҳим ўринни эгаллади. Адорно замонавийликдаги бу фикрни танқид қилади ва у анъана ва тарих ўртасида бирдан бир келишув имконияти танқидий назар билан қараш эканлигини таъкидлайди. Анъана афсонадан ажралиб туриши керак. У берилган тарихий контекст билан боғлиқ ҳолда кўриб чиқилиши ва таҳлил қилиниши керак. Бундан мақсад уларда “титрик асарни уларни ўзидан излаш” ва унинг ортидаги анъана “ўзагини” танқидий фарқ сифатида кўришдир. Фақат шу йўл орқали, дейди Адорно, анъананинг “тасдиқловчи, берилган намунага тўғри келувчи” жисми ўзида мужассам қилмаган аутентик келажак ва ҳозирги замон юзага келади. Гидденс анъананинг формал ҳақиқатидан воз кечишни ва шу

тасаввур ва конструкция ортида инсоният ҳаётининг аутентик формаларини ривожлантиришни талаб қилади.

Ўзбекистон тарихи – бу Ватан тарихи. Халқимиз, миллатимиз, ижтимоий, иқтисодий, маданий тараққиётимиз, кадриятларимиз, дунёвий ва исломий маънавиятимиз тарихидир. Ўзбекистон тарихи – бу мустақиллик тарихи. Янги миллий давлатчилигимиз, демократик ислохотларимиз, Ватанимизнинг ички ва ташқи сиёсатидаги ғалабалари, нуфузи, буюк истикболи тарихидир. Тарих фанининг бошқа жабҳалардан, фарқи, муҳимлиги, устунлиги ҳам шундада.

Мазкур конференциянинг бош мавзуси тарих фанининг долзарб муаммоларини қамраб олган. Ушбу конференция Ўзбекистоннинг янги тарихнинг назарий-методологик, услубий, маънавий, тарбиявий каби кўплаб жиҳатларини қамраб олади. Биринчи ўзбек профессори Абдурауф Фитрат ўзининг “Раҳбари нажот” номли асарида ёш авлоднинг таълим-тарбия масаласидаги долзарб жиҳатларига эътибор қаратар экан, тарих фанини чуқур ўрганиш ва тарихий хотиранинг ҳар томонлама баркамол авлодни тарбиялашдаги, миллий ифтихорини ўстириш, эл-юртини бирлаштириш негизида Ватан мустақиллигини таъминлашдаги аҳамиятини алоҳида таъкидлайди. Унинг “Тарих миллатнинг ўтмиши, тараққиёти ва таназзулининг сабабларини ўрганатурғон илмдир”[3] деган сўзлари ҳам юқоридаги фикрлари билан уйғунлашиб кетади. Абу Райҳон Беруний тарих фанига “ўтмиш келажакнинг калитидир”, деб баҳо берса, Туркистон жадидларининг раҳнамоси, маърифатпарвар олим Маҳмудхўжа Беҳбудий “Дунёда яшамоқ учун, дироятлик, комил ва одил бўлмоқ учун тарих ўқимоқ ва уни билмоқ керак”лигига даъват қилади. Демак аждодларимиз томонидан асрлар давомида тўпланиб келинган тажриба инсоннинг камол топишида, элат ва миллатнинг тарихий тараққиётида энг зарур пойдевор бўлиб хизмат қилади.

АДАБИЁТЛАР

1. Тарих ва ўзликни ангаш: Ўзбекистон ва Германия тажрибаси Тошкент “Фан” 2005 йил 97-бет
2. Тарих ва ўзликни ангаш: Ўзбекистон ва Германия тажрибаси Тошкент “Фан” 2005 йил 20-бет
3. Наврўзова Г.Н., Раҳмонова М.А. Фитратнинг илмлар таснифида тарих илми//тарихий хотира-маънавият асоси/Республика илмий-назарий конференция материаллари. Бухоро-2010. 171-бет.